

Григорів Н. М.,

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського торговельно-економічного університету, м. Чернівці

ФРЕЙМОВИЙ ПІДХІД ДО РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

У статті проаналізовано фреймові структури як засоби репрезентації стереотипних знань гендерної тематики. Доведено, що стереотипізація гендерних особливостей є складником явища категоризації дійсності відповідно до глобальної когнітивної моделі гендерних концептів.

Ключові слова: когнітивний підхід, концепт, фреймова семантика, фрейм, гендерні стереотипи.

В статье проанализированы фреймовые структуры как средства репрезентации стереотипных знаний гендерной тематики. Доказано, что стереотипизация гендерных особенностей является частью явления категоризации действительности в соответствии с глобальной когнитивной моделью гендерных концептов.

Ключевые слова: когнитивный подход, концепт, фреймовая семантика, фрейм, гендерные стереотипы.

The article analyzes the frame-based structure as a means of stereotypical knowledge of gender issues representation. It has been proved that gender stereotyping is part of the reality categorization phenomenon in accordance with the global cognitive model of gender concepts.

Key words: cognitive approach, concept, frame semantics, frame, gender stereotypes.

Нового наукового висвітлення набуває в останні десятиліття питання когнітивних підстав мовної номінації. На першому плані мовознавчого пошуку знаходяться когнітивна семантика, когнітивні категорії, стратегії, моделі (ці питання розглядалися О.С. Кубряковою, Р.М. Фрумкіною, Дж. Лакоффом, М.П. Кочерганом, С.А. Жаботинською, О.О. Селівановою та іншими лінгвістами). Розвивається фреймова семантика, яка є перспективним напрямом дослідження вторинної номінації на рівні зіставлення окремих лексичних одиниць і тематичних корпусів лексики порівнюваних мов. Окрім інформації про власне лексико-семантичні розбіжності чи подібність, фреймова семантика дає змогу на основі зіставлення моделей ментальних структур виявити спільне та подібне в когнітивній базі мовця [6].

Суть когнітивного підходу до вивчення мови ґрунтується на переконанні в тому, що мовні засоби є відображенням когнітивних структур. Когнітивний підхід до семантики слова припускає, що в значення слова входять не тільки ознаки, необхідні й достатні для ідентифікації позначуваного, а весь комплекс знань про позначуване, незалежно від ступеня вираження цих знань у мові. Ці значення включають позамовний досвід мовного співтовариства, сукупність інтра- та екстралінгвістичної інформації в слові. Лексичне значення у такий спосіб зв'язується зі своєю поняттєвою основою, що до певної міри уможливорює реконструкцію концепту через його мовне вираження [8, с. 56].

Відповідно до когнітивного підходу, мовні засоби є відображенням когнітивних структур. Матеріальною базою концепту, його виразником є слово, а структура семантичних ознак значення слова відбиває основу структури концепту. За Ю.М. Карауловим, головним змістовим елементом мовної моделі світу повинно бути визнане семантичне поле, а константи свідомості окресляють межі концептуальної картини світу [4, с. 83]. Дослідження семантичних складників слова виявляє ієрархічну будову концепту. Однак при зіставленні семантичної розробки слова і концепту виявляється їхня неповна відповідність. *Концепт* у лексичній структурі слова є складною структурою, яка виступає *синтезом індивідуально-авторського розуміння з традицією національного вживання цього концепту*, окресленою в певній лінгвокультурі, а також і загальнолюдською, первісно *міфологічною моделлю світу*.

Оскільки концепт як мовно-ментальний феномен дозволяє визначити особливості мовомислення, *мовної поведінки, поведінкових стереотипів* людини як представника певного етносу, виявлення *типового і національного* у складі концепту належить до пріоритетних досліджень сучасної лінгвістики. Доведено, що *національну специфіку концептів* унаочнюють *фрейми* – події можуть бути представлені у вигляді обмеженого стандартного набору ситуацій, які оформлюються у вигляді фрейму [5]. Тому ми вважаємо доцільним обґрунтувати засади фреймового підходу до відтворення стереотипних знань про гендерні ролі мовця-індивіда в лінгвокультурній спільноті.

У сучасній лінгвістиці фрейм є найважливішою моделлю репрезентації знань. Це структура даних для представлення стереотипних ситуацій, особливо при організації великих об'ємів пам'яті. Тобто, це структура інформаційних даних, в якій відображено набуті досвідним шляхом знання про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що оцінює її. Фрейми можуть відображати як вербальні, так і невербальні знання від суб'єкта мовлення (комплекс оцінок, істинності ситуації, культурні, прагматичні та цільові установки, енциклопедичні знання) [3]. Тому фрейм визначають як таку когнітивну структуру у феноменологічному полі людини, що ґрунтується на імовірнісному знанні про *типові ситуації* й пов'язаних з цим знанням очікуваннях з приводу властивостей і відносин реальних чи гіпотетичних об'єктів. Фрейм складається із слотів, порожніх вузлів, що заповнюються перемінними, конкретними для досліджуваної ситуації даними. Кожен слот утримує якийсь тип інформації, релевантний для відповідного концепту. Жаботинська С.А. виділяє 5 фреймових типів: предметноцентричний фрейм, акціональний фрейм, партонімічний фрейм, гіпонімічний фрейм, асоціативний фрейм. Дослідниця вважає, що базові фрейми можуть бути використані в якості універсального інструментарію для структуризації інформації, що стоїть як за окремою лексичною одиницею, так і за лексичним полем [2, с. 91].

Фрейм утворюється навколо деякого концепту, але, на противагу певному набору асоціацій, містить лише основну типову інформацію, що асоційована з цим концептом. [7, с. 149-150]. Для концептів фреймова структура – це модель інтерпретації концепту, оскільки фрейм схематизує, дозволяє чітко уявити і зрозуміти концепт, зв'язувати семантичну структуру концептів. Фрейм завжди структурований і, по суті, не може бути неподіль-

ним. Так, у семантиці мовних одиниць, що репрезентують той або інший фрейм, значення окремих компонентів зводяться в єдину, комплексну ситуацію, її об’ємне уявлення. Знання цієї ситуації дозволяє цілісно сприймати значення конкретної мовної одиниці. Саме тому ми розглядаємо фрейм як один із способів ментальної репрезентації концепту. Як приклад, пропонуємо модель акціонального фрейму гендерно маркованого концепту “ФЕЙРІ” (FAIRY) англійської міфологічної картини світу: [ДЕХТО] → ФЕЙРІ → [діє ТАК на СТІЛЬКИ ТАКОГО ДЕХТО з МЕТА]. “*He fell out with an old fairy, who got the better of him by cunning and treachery, and to revenge herself turned his daughter into a goose and carried her off to this distant place*” [9, с. 245].

Гендерні концепти виступають універсальними в когнітивній картині світу лінгвокультурної спільноти. У процесі вербалізації відображається специфіка сприйняття певним етносом цих концептів. Стереотипізація гендерних особливостей є складником явища категоризації дійсності відповідно до глобальної когнітивної моделі гендерних концептів, яка спрямовує інтерпретаційні процеси в русло аксіологічних орієнтирів лінгвокультури [1, с. 174].

У структурі концепту виділяють понятійний, образний та ціннісний складники. Понятійний складник відбиває категоріально-ознакову структуру концепту, образний фіксує когнітивні метафори, що підтримують його у мовній свідомості, ціннісний визначає місце концепту у системі аксіологічних орієнтирів лінгвокультури. Для структурування понятійної концептуальної інформації досить часто застосовують фрейм як концептуальну структуру для декларативного, рідше – процедурного, подання знань про типізовані ситуації чи типізовані властивості об’єкта.

Гендерний стереотип, когнітивним субстратом якого є гендерний концепт, – це історично зумовлене типізоване в колективній свідомості певного лінгвокультурного соціуму уявлення про фізіологічні, емотивні, психічні, психологічні та соціокультурні атрибути, властиві індивіду, якого соціум категоризує як чоловіка або жінку [1, с. 175]. Відповідно, гендерні стереотипи можуть бути структуровані у фреймові моделі різних типів.

Отже, когнітивне моделювання за допомогою фреймових структур дозволяє поглибити уявлення про зміст стереотипних знань гендерної тематики, а також визначити когнітивні механізми, на яких ґрунтується гендерна компетенція. Наші подальші наукові пошуки будуть спрямовані на дослідження трансформацій гендерних стереотипів ірреального світу англійських літературних казок за допомогою фреймових структур.

Література:

1. Григорів Н. Лінгвокультурний концепт як когнітивний субстрат для формування гендерних стереотипів / Н. М. Григорів // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – № 7 : Філологічні науки. Мовознавство. – Луцьк, 2010. – С. 172-175.
2. Жаботинская С. Концептуальный анализ языка : Фреймовые сети / С. Жаботинская // Проблемы прикладной лингвистики. – Одеса : Вид-во Одес. нац. ун-ту ім. І. І. Мечнікова, 2004. – С. 81-92. – (Сер. “Мова”; № 9).
3. Жулінська М. Фреймова семантика англійських комп’ютерних неологізмів / М. Жулінська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_81_1/statti/19.pdf.
4. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. – М. : Наука, 1987. – 263 с.
5. Карпенко У. О. Концептний зміст фрейму “Збройне протистояння” у російській культурно-мовній традиції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.02 “Терманські мови” / У. О. Карпенко – Київ. – 2006. – 20 с.
6. Русановська Т. Фреймова семантика та теорія лексико-семантичного поля у дослідженні сленгових вторинних номінацій соматизмів / Т. Русановська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nz/Fil/2009_81_4/statti/02.pdf.
7. Сонин А. Г. Когнитивная лингвистика: становление парадигмы / А. Г. Сонин. – Барнаул : АлтГУ, 2002. – 222 с.
8. Ткачик О. В. Гендерні стереотипи в англійському фольклорі : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 / Ткачик Олена Володимирівна. – К., 2008. – 204 с.
9. Lang A. The Violet Fairy Book / A. Lang. – Longmans, Green, and Co. : London, New York, 1901. – 388 p.